

Heikki Hellman

KRITIIKISTÄ PUFFIKSI? Televisioarvostelut *Helsingin Sanomien* tv-sivuilla 1967–2007

Mitä tapahtuu televisiokritiikille, kun julkisuus televisioituu? Arvostelua journalismin lajityyppinä on pidetty lehdistössä uhanalaisena johtuen sen epäkaupallisesta luonteesta, ja puffikirjoittamisen on väitetty olevan syrjäyttämässä perinteistä tv-kritiikkiä. Artikkelit tarkastelee Helsingin Sanomien tv-sivujen kehitystä pitkällä aikavälillä vuosina 1967–2007. Se kiinnittää huomiota sekä määrällisiin että laadullisiin muutoksiin ja pohtii tv-kriitikoiden asemitumista suhteessa television muuttuneisiin markkinoihin. Sisällönerittelyn mukaan laajan televisiokritiikin kultakausi osui 1980-luvun lopulle, jonka jälkeen kirjoitukset ovat lyhentyneet ja muuttuneet kuvailevimmiksi siten, että valtaosa on tiiviitä alle sadan sanan kirjoituksia, joissa arvioinnilla on vain vähäinen osa. Eniten tv-sivuilla kirjoitetaan asiaohjelmista ja televisiossa esitettävistä elokuvista. "Tähtikriitikoiden" katoaminen ja kriitikkokunnan laajentuminen näyttävät johtaneen siihen, että voimakkaimmat kannanotot ovat siirtyneet ohjelma-arvioista kolumnipalstalle.

Julkisuus on televisioitunut. Etenkin iltapäivälehdistön ja kaupallisen television suhde on muuttunut liki symbioottiseksi, kuten Juha Herkman (2005) on esittänyt. Tv-ohjelmien ja sekalaisten televisiokasvojen ympärille kiertävät uutiset ja juorut ovat vallanneet sivut. Lehdistö tarvitsee televisiota ja televisio lehdistöä pärjätäkseen markkinoilla. Mitä on samanaikaisesti tapahtunut itse televisiokritiikille, lehtien radio- ja tv-sivuilla?

Herkmanin mukaan televisioaiheisten kirjoitusten lisääntyminen ei näy ainoastaan lehtien lööpeissä ja viihdepalstoilla vaan myös perinteisillä tv-sivuilla. Sekä *Iltalehti* että *Iltta-Sanomat* kasvattavat

tv-sivustoaan vuodesta 1996 vuoteen 2000, vaikka kumpikin julkaisi samanaikaisesti erillistä tv-liitettä. Samalla radioaiheiset jutut katosivat ja kirjoitukset lyhentyivät puffimaisiksi esittelyiksi:

Matalan ja korkean sekä asian ja viihteen väliset rajat ovat selvästi madaltuneet myös tv-kritiikissä, ja yhä suurempi osa iltapäivälehtien tv-sivujen journalistisista kirjoituksista on melko kantaaottamattomia ohjelmaesittelyjä ja -kuvailuja. Suorimmat kannanotot löytyvät elokuva-arvosteluista, (ulkopuolisten) kolumnistien teksteistä ja yleisöpalautteesta. [...] Viihteen ja kaupallisen kulttuurin rooli on luonnollistunut, mikä lisää puffikirjoittamista kritiikin kustannuksella. (Herkman 2005, 148.)

On oletettavaa, että sekä lehdistön että television kaupallistuminen on jättänyt jälkensä tv-kritiikkiin. Journalistisena genrenä arvostelu onkin epäkaupallisuudessaan kenties uhanalainen. Kun perinteinen tv-lehti *Katso* vuonna 2003 muuttui viihdelehdeksi ja luopui televisiokritiikeistä, se onnistui kasvattamaan levikkiään (Elfving 2004). Iris Ruohon (2001b) mukaan journalistinen tv-kritiikki muuttui jo 1990-luvulla promootion luonteiseksi. Mutta miten esimerkiksi *Helsingin Sanomien* tv-kritiikki on muuttunut vuosien myötä? Millaisen roolin televisiokritiikot näyttävät tekstien perusteella omaksuneen? Mistä tv-sivuilla kirjoitetaan? Onko puffikirjoittaminen syrjäyttämässä perinteisen kritiikin?

Televisiokritiikissä ei ole kysymys vain yksittäisten ohjelmien arvotamisesta. Arvosteluilla on kulttuurisesti myös isompi rooli: ne luovat osaltaan käsitystä siitä, millainen televisio välineenä on ja millaista sen tarjonnan tulisi olla. Samalla kun tv-kritiikki on tulkinnut television populaarisuutta, se on myös tuottanut sitä piirtämällä koko viestimen julkisuuskuvaa. (Elfving 2008.) Aiemman tutkimuksen perusteella arvostelijat ovat pikemminkin torjuneet kuin ymmärtäneet television populaaria luonnetta. Suomalaisessa tv-kritiikin tutkimuksessa onkin tullut tavaksi puhua ”televisioarvostelun kaksoisstandardista”. Sen normiksi on nostettu julkisen palvelun televisio, jota vasten kaupallista televisiota sitten on arvioitu. ”Kaupallinen televisio on ollut eräänlainen suomalaisen television ’sisäinen toinen’, joka on saanut samalla edustaa myös amerikkalaisuutta” (Ruoho 2004, 18).

Sari Elfvingin (2008, 63–64) mukaan arvostelun kaksoisstandardi näkyi *Helsingin Sanomien* sivuilla ainakin television ”aikuistumisen” aikakaudella, 1960–70-luvun taitteessa. Hän kuvaa maan päälehden arvioiden painotustapaa estetisoivaksi erotuksena Tampereella ilmestyvän *Aamulehden* popularisoivasta lähestymistavasta (ks. myös Elfving 2003; Ruoho 2001a). *Helsingin Sanomien* televisiokritiikki henkilöityikin vuosien varrella paljolti muutamiin pitkäaikaisiin kirjoittajiin, erityisesti Jukka Kajavaan, jonka lähestymistapa ja tyyli omalta osaltaan muodostivat käsitystä siitä, mitä tv-kritiikki on.

Tarkastelen artikkelissa *Helsingin Sanomien* tv-kritiikin määrällisiä ja laadullisia muutoksia. Vaikka *Helsingin Sanomien* keskilevikki on laskenut 1990-luvun alun huippuluvuista, se on ollut koko sotien jälkeisen ajan levikiltään maan ylivoimaisesti suurin sanomalehti ja toimii yhä monella tavalla esikuvana, jonka sisällön kehitystä ja journalistisia ratkaisuja muutkin lehdet saattavat jäljitellä. Keräsin analysoitaviksi

lehden yhden helmikuun viikon televisiosivut vuosilta 1967, 1977, 1987, 1997 ja 2007.¹ Koska sivun rakenne on varsin vakioitu, oletan jo yhden viikon mittaisen poikkileikkauksen tarjoavan käsityksen tv-kritiikin senhetkisestä luonteesta ja viiden vuosikymmenen pitkätaisleikkauksen puolestaan piirtävän kuvan tv-kritiikin muutoksesta.² Aloitan tarkastelun tv-sivun ulkoisten puitteiden kehityksestä, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan kriitikoiden painotuksia sekä lopulta sitä, missä määrin arvostelijat ovat olleet taipuvaisia torjumaan kaupallista televisiota kulttuurisena muotona.

”Televisiokuva paranee”

Televisiokritiikki on kirjallisuuskritiikkiin, musiikkikritiikkiin tai taidekритiikkiin verrattuna nuori tulokas, ja vei oman aikansa, ennen kuin se vakiinnutti paikkansa lehtien sivuilla.³ 1950-luvun lopussa esimerkiksi televisionäytelmiä arvioitiin sisäsivujen kulttuuripalstoilla. Ensin säännölliset tv-arviot yleistyivät pääkaupunkiseudun lehdissä mutta 1960-luvun mittaan myös maakuntalehdissä. (Lewing 1970; Hurri 1983; Keränen 1984.) Vielä vuosikymmenen lopussa säännöllisiä tv-arvosteluja julkaisi kuitenkin vasta lehdistön suurilevikkisin viidennes (Pietilä & Pietilä 1969, 79).

Sitä mukaa kun televisio välineenä yleistyi, televisioarvostelujen paikaksi vakiintui – kansainvälisen mallin mukaisesti – erityinen radio- ja tv-sivu. Aluksi sivuilta saatiin lukea lähinnä Yleisradion välittämiä ohjelmatietoja, joiden lomaan oli mahdollisesti sijoitettu valokuvia ja ennakkotietoja ohjelmista mutta vähitellen myös kritiikkejä. Sivun paikaksi ulkomaiset esikuvat näyttivät lehden viimeisen tai toiseksi viimeisen sivun, josta ohjelmatiedot oli helppo löytää. Oma sivu (tai sivun puolikas) edellytti myös järjestelyjä toimituksen työnjaossa: erikoistumista, omaa avustajakuntaa sekä puoli-itsenäistä toimitusyksikköä, joka vastasi sivusta päivittäin. (Lewing 1970; Hurri 1983; Keränen 1984.) Tätä voisi pitää lehdistön televisioitumisen alkupisteenä Suomessa.

Helsingin Sanomissa tv-ohjelmatietoja alettiin listata vuoden 1958 alusta, jolloin Suomen Televisio ja Mainos-TV aloittivat säännölliset lähetyksensä viitenä päivänä viikossa.⁴ Erillinen osastotunnus, *Radio-Televisio*-vinjetti, ilmaantui lehden sisäsivuille vasta keväällä 1964. Sen alla julkaistiin ohjelmatietojen lisäksi myös tiiviitä arvosteluja, pikku-uutisia, puffikuvia sekä kolumneja. Samalla sivulla tosin saatettiin julkaista myös eräpalstaa, kokous- ja väitösuutisia, sääkarttaa, pakinoita ynnä muuta. Niin arvostelut kuin kolumnitkin kirjoitettiin tuolloin yleensä nimimerkin turvin,⁵ mutta televisiotheaterin ja radiokuunnelmien arvioissa arvostelijan nimen käyttö alkoi yleistyä 1960-luvun puolivälissä. Ennakkoesittelyissä (erotukseksi jälkikäteisarvioista) kirjoittajan nimeä ei sen sijaan mainittu. Talvella 1965 radio- ja tv-palstalle raivattiin viimein tontti lehden toiseksi viimeiseltä sivulta, sarjakuvien vierestä, minne se jäikin pysyvästi.

Kun alkuvuosina lehden tv-sivuston toimittajaksi riitti yksi henkilö, jolla oli muutama avustaja, 1990-luvun puoliväliin mennessä toimitus oli laajentunut kahdeksanhenkiseksi.⁶ Tilankäytöltään sivu kasvoi

¹ Otos käsitti viikon 7 ja yhteensä 35 päivän radio- ja televisiosivut, kaikkiaan 251 juttua. Lisäksi tutkimusta varten käytiin läpi *Helsingin Sanomien* lukuisia eri vuosikertoja mm. uudistusten ajoittamiseksi.

² Lehden kulttuuri-toimituksen esimiehenä vastasin tv-sivuista syksystä 1995, jolloin aiemmin ajankoh-taistoimitukseen kuuluneet radio- ja tv-toimittajat sulautettiin kulttuuri-toimitukseen, vuoden 2005 loppuun, jolloin siirryin muihin tehtäviin.

³ Päivälehtien televisiokritiikin historiaa ei ole juuri tutkittu, mutta esimerkiksi Yhdysvalloissa kirjoittelu alkoi *The New York Times*-sissa ja *New York Herald Tribune*ssa 1940-luvun lopulla (Orlik 2009, 14–15).

⁴ Television alkuvaiheista, ks. esim. Salokangas 1996.

⁵ Esimerkiksi säännöllisiä radiokolumneja kirjoittivat vuodesta 1957 alkaen nimimerkki Kustavi (Gustav Ohquist) ja televisiokolumneja nimimerkki Oculus (Jaakko S. Tola) (ks. Möttölä 2009).

⁶ Siinä vaiheessa ns. Kuva ja ääni -toimitukseen kuului tv-toimittajien lisäksi myös elokuvatoimittaja ja rocktoimittaja.

⁷ Käytäntö kuitenkin muuttui marraskuussa 2009, jolloin toteutettu *Helsingin Sanomien* ulkoasu-uudistus toi haastattelut korostetusti takaisin tv-sivulle.

neljässä vuosikymmenessä kolminkertaiseksi. Kuusikymmenluvun loppuvuosina ohjelmalistaukset, -ennakot ja -arviot mahtuivat puolen broadsheet-sivun tilaan. Helmikuussa 2007 *Helsingin Sanomien* televisio- ja radiopalstat veivät 1,5 sivua lehden loppupäästä, mutta lisäksi lehti julkaisi tv-aineistoa myös 1995 perustetussa *Nyt-liitteessään* ja verkkosivuillaan, jonne valtaosa ohjelmalistauksista on siirretty.

Juttutyyppi	1967	1977	1987	1997	2007	Yht.	%
Radioarvio	4	8	12	10	6	40	16
Televisioarvio	4	22	29	24	35	114	45
Kolumni	6	–	1	5	6	18	7
Ennakkopuffi, puffikuva	19	25	–	1	5	50	20
Muu uutinen	16	2	4	–	–	22	9
Muu	4	1	–	1	1	7	3
<i>Yhteensä</i>	53	58	46	41	53	251	100

Taulukko 1. Viikoittain julkaistujen juttujen määrä ja tyyppi *Helsingin Sanomien* tv-sivuilla 1967–2007.

Tv-sivuilla julkaistujen juttujen määrä on pysynyt yllättävänkin muuttumattomana (Taulukko 1). Viikoittain on julkaistu noin 50 juttua, keskimäärin runsaat seitsemän juttua päivässä.

Vuonna 1967 jutuista valtaosa oli joko ohjelmien ennakkopuffeja tai uutisia, esimerkiksi ”Televisiokuva paranee Pihtiputaan alueella” (*HS* 13.2.1967). Arvostelupalstoilla *Ylioppilaslehdessä* vastikään kriitikoksi pestattu Jukka Kajava jakeli jo iskujaan:

Rikos ja rangaistus -näytelmän päättyminen oli tuskin televisiokatsojalle suuri menetys. Televisioteatterin taiteellinen ylösnousemus päättyi aurin-gonlaskuun jo ensimmäisessä jaksossa eikä päivä pilkottanut jatkossakaan. [...] *Rikos ja rangaistus* oli monien virheiden summa. Eikö olisi jo aika ryhtyä hieman miettimään näitä virheitä tulevaisuutta silmällä pitäen. (Kajava, Jukka 18.2.1967.)

Kajavan kärjekkäästi otsikoituja kuunnelmien tai televisionäytelmien arvioita julkaistiin osapuilleen päivittäin: ”Radioteatteri Tahitilla”, ”Laihat vuodet jatkuvat”, ”Myöhästyneitä motiiveja”. Lähes joka päivä saatiin lukea myös joko Gustaf Öhquistin *Radiosta kuultua*- tai Jaakko S. Tolan *Televisiosta nähtyä* -kolumneja, jotka julkaistiin jo nimellä ja joissa kommentoitiin yleensä useitakin äskettäisiä ohjelmia – esimerkiksi Eurovision laulukilpailun Suomen-karsintaa, *Spede Visiota*, *Tv-kotilääkäriä* tai vaikkapa kirjeenvaihtaja Pasi Rutasen raporttia amerikkalaisesta leluteollisuudesta. Lisäksi palstantäytteenä nähtiin puffikuvia.

Yleisradion ja Mainos-TV:n tiedotusaineistoon nojanneet ennakkopuffit olivat tärkeässä osassa vielä 1970-luvullakin, mutta vuoden 1987 näytteessä jo melkein 90 prosenttia jutuista oli varsinaisia arvosteluja, kun taas puffit näyttivät kadonneen tv-sivuilta muutamia täytekuvia lukuun ottamatta. Myös radio- tai televisiotoimintaa koskevat uutiset olivat siirtyneet varsinaisille uutissivuille. 1980-luvulta alkaen *Helsingin Sanomien* tv-sivuilla onkin julkaistu pääasiassa ohjelma-arvioita ja kolumneja.⁷

Tärkeä syy siihen, että ennakkopuffit genrenä väistyivät arvostelujen tieltä, oli se, että lehtien ja Yleisradion ohjelmantekijöiden välinen niin sanottu ennakkoarvostelukiista päättyi 1981 viimeksi mainittujen voittoon. 1970-luvun lopulla *Helsingin Sanomat* ja *Ilta-Sanomat* olivat alkaneet julkaista arvioita tv-ohjelmista jo lähetyispäivänä. Siitä kaikki ohjelmantekijät eivät pitäneet. Syksyllä 1980 lukuisat Televisioteatterin ja TV1:n viihdetoimituksen toimittajat ja ohjaajat ilmoittivat, etteivät anna ohjelmiaan etukäteen arvosteltaviksi, koska ennakkoarvioinnit vaikuttavat katsojien asenteisiin ja katsojamääriin. *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Simopekka Nortamo piti kiellon todellisenä vaikuttimena ”kajavakauhua” (Nortamo 1981; ks. myös Klemola 1981, 214–217). Esimerkiksi Televisioteatterin ohjelmia ei arvioitu *Helsingin Sanomissa* useisiin kuukausiin edes jälkikäteen, koska lehti piti ennakkoesityskieltoa sananvapauden rajoittamisena.

Kasvokuvalla varustetut Jukka Kajavan kolumnit vakiinnuttivat paikkansa lehdessä vuonna 1978.⁸ Keväällä 1983 kolumnipalsta sai yhä käytössä olevan *Kanavalla*-vinjetin, jonka tarkoitus oli avata palsta myös muille kirjoittajille.⁹ Kajavan kasvot nähtiin kuitenkin palstan niin sanotussa apinalaatikossa vähintään kahdesti viikossa hänen kuolemaansa saakka keväällä 2005. Helmikuussa 2007 *Kanavalla*-kolumni ilmestyi kuudesti viikossa ja palstalle kirjoitti säännöllisesti 11 eri kirjoittajaa. Suomalaisessa journalismissa kolumnit ovat olleet 1950-luvun lopulta alkaen tapa tuoda lehteen mielipiteellisyyttä, joka kuitenkin on riippumaton lehden virallisesta linjasta (Pietilä 2009).

Radio- ja televisiosivun kirjoittajien määrä lisääntyi muutenkin. Kun vuosien 1967 ja 1977 näyteviikoilla palstoilla esiintyi vain neljä nimettyä kirjoittajaa, 1997 ehdittiin yhden viikon aikana julkaista 17:n eri kirjoittajan arvioita ja kolumneja. Lehden avustajana 1967 aloittaneen ja vakinaiseksi toimittajaksi 1978 siirtyneen Kajavan kirjoituksia löytyi neljältä eri vuosikymmeneltä. Muita pitkään palstoilla esiintyneitä kriitikoita olivat elokuvista kirjoittanut Mikael Fränti ja musiikkiohjelmia arvioinut Hannu-Ilari Lampila. Kaikkiaan aineistosta löytyi peräti 37 eri kirjoittajaa, joista avustajia oli 18.

Yllättävää ei ole, että televisio sai viimeistään 1970-luvulta alkaen päähuomion radio- ja televisiosivuilla – mutta toisin kuin iltapäivälehdissä (ks. Herkman 2005), *Helsingin Sanomissa* yhä sentään arvioidaan radio-ohjelmia. Vielä 1967 radiota koskevia arvosteluja oli yhtä paljon kuin televisioarvioita, mutta 2007 arvioista 85 prosenttia koski televisio-ohjelmia, ja päivittäin julkaistiin keskimäärin enää alle yksi radioarvostelu.

Tv-sivujen kirjoituksista runsaat kaksi kolmannesta on ollut joko ohjelma-arvosteluja tai kolumneja. Näin tarkasteltuna sivuilla ei näyttäisi olevan jälkeäkään väitetystä puffimaistumisesta. Päinvastoin, lähtökohtaisesti arvottamaan pyrkivien juttutyyppeiden osuus on kasvanut, kun taas puhtaat ennakkoesittelyt ovat kadonneet.

”Pyrkimystä maun vaalimiseen”

Entä kuinka laajasti ja minkä tyyppisistä ohjelmista *Helsingin Sanomien* tv-sivuilla kirjoitettiin ja mitä se kertoo sivuston kehityksestä? Itse

⁸ Ensimmäinen kolumni julkaistiin joulukuussa 1977 (ks. Kajava, Jukka 29.12.1977).

⁹ Kaikkien aikojen ensimmäisen *Kanavalla*-kolumnin kirjoitti radio- ja tv-sivujen pitkäaikainen toimittaja ja uutispäällikkö Marjatta Möttölä (ks. Möttölä, Marjatta 29.4.1983).

¹⁰ Tv-mittaritutkimuksen mahdollistama katsotuimpien ohjelmien listaus aloitettiin *Helsingin Sanomissa* joulukuussa 1992 ja jatkui viikoittaisena vakiopalstana syksyyn 2007 asti (ks. Möttölä 1992).

asiassa jo arvioiden pituudessa (Taulukko 2) tapahtuneet muutokset kertovat kritiikin aseman vaihtelusta.

Arvostelun pituus	1967	1977	1987	1997	2007	Yht.	%
0–49 sanaa	–	–	–	15	–	15	9
50–99 sanaa	–	10	3	16	22	51	31
100–199 sanaa	–	14	24	5	17	60	37
200–299 sanaa	6	4	13	2	2	27	16
Yli 300 sanaa	2	1	2	6	–	11	7
Yhteensä	8	29	42	44	41	164	100
Keskipituus (sanaa)	274,4	134,7	176,9	108,0	115,5	161,9	

Selitys: Jos kirjoituksessa on arvioitu useita ohjelmia, kustakin esitetty arvostelu on laskettu tässä omaksi jutukseen.

Taulukko 2. Televisio- ja radioarvostelujen pituuden jakauma 1967–2007.

Helmikuussa 1967 varsinaiset jutut sijoitettiin tv-sivun yläkertaan sirkusmaisesti aineiston antamien mahdollisuuksien mukaan. Ennakkojutut ja uutiset olivat lyhyitä, arvostelut taas pitkiä, keskimäärin 274 sanan mittaisia. Vuoden 1977 radio- ja televisiosivu oli jo jäsennellympi. Ohjelmalistat veivät pystysuunnassa sivun oikean puolikkaan, kun taas vasen oli omistettu esittelyille ja arvioille. Pääjuttu oli tärkeäksi nostetun ohjelman pitkäkö mutta nimettömästi kirjoitettu esittely. Lyhyet arviot juokisivat esittelyjen lomassa, ja niiden keskipituus oli enää 135 sanaa.

Kymmenen vuotta myöhemmin lehden koko toiseksi viimeinen sivu oli jo uhrattu pelkästään televisiolle ja ennakkoesittelyt olivat vaihtuneet ennakkoarvioiksi. Ne oli sijoitettu sivun alakertaan, jonne mahtui päivittäin kolmesta seitsemään tv-arviota, joista mikään ei varsinaisesti hahmottunut pääjutuksi. Arvioiden keskipituus oli kasvanut 177 sanaan.

Vasta 1990-luvulla radio- ja televisiosivuilla siirryttiin paitsi niin kutsuttuun pääjuttuajatteluun myös vakioituun moduulitaittoon, jossa vakioelementeille oli varattu oma, päivästä toiseen toistuva paikkansa: pääjuttu nelipalstaisena keskelle toiseksi viimeisen sivun yläosaa, ohjelmien lyhyet poiminta-arviot kahdelle palstalle sen vasemmalle ja säännöllinen *Kanavalla*-kolumni tai keskiviikkoisin ilmestynyt *Katsotuimmat*-tilasto oikealle puolelle.¹⁰ Yksittäisen arvion keskipituus oli enää 108 sanaa.

Helmikuussa 2007 vakioelementit olivat yhä samat, mutta nyt pääjuttu ja kolumni hallitsivat toiseksi viimeisen sivun keskiosaa, kun taas poiminnoille oli raivattu paikat sivun ylä- ja alaosasta. Pääjutut olivat lyhentyneet mutta poiminta-arviot pidentyneet niin, että arvostelujen keskipituus oli 116 sanaa.

Eniten pitkiä, yli 200 sanan arvioita löytyi helmikuun 1987 aineistosta, jossa niiden osuus oli peräti 36 prosenttia arvosteluista. Vuonna 1997 yli kaksi kolmannesta ja vuonna 2007 hieman yli puolet julkaisuista kirjoituksista oli tyypiltään poimintoja, alle sadan sanan tiiviitä ohjelmakuvauksia, joihin silti yleensä mahtui lyhyt taustoitus ja jokin arvioiva virkekin. Iltapäivälehtien tapaan myös *Helsingin Sanomat* keikeli, miten television elokuvat voitaisiin arvioida parillakymmenellä sanalla. Näin esimerkiksi Mikael Fränti arvosteli – tai pikemminkin

luonnehti – elokuvan *Kaappaus Pohjanmerellä*: ”Roger Moore on terroristeja vastaan taisteleva skottisankari Andrew McLaglenin hyisessä toimintadraamassa, jossa Anthony Perkinsin esittämä psykopaatti uhkaa öljynporauslauttoja Pohjanmerellä.” (Fränti, Mikael 15.2.1987.) Herkmanin (2005) havainto tekstien lyhentymisestä pätee *Helsingin Sanomiin* myös siltä osin, että yli 200-sanaiset televisioarviot ovat käyneet harvinaisiksi.

Veikko ja Kauko Pietilä (1969, 80) huomauttavat, että televisioarvostelut kohdistuivat 1960-luvun lopulla lähes yksinomaan kotimaisiin ajankohtais- ja asiaohjelmiin sekä näytelmiin. ”Heijastaneeko tämä pyrkimystä maun vaalimiseen”, kirjoittajat kysyvät ja ihmettelivät esimerkiksi viihdeohjelmien ja sarjafilmiin puuttumista arvostelulistoilta. Myös Lewingin (1970) tulokset tukivat Pietilöiden havaintoa.

Maun vaalintaa kritiikki varmasti on aina harjoittanut, mutta arvostelujen kohteet ovat vuosikymmenten mittaan jonkin verran vaihtuneet (Taulukko 3). *Helsingin Sanomissa* television esittämät elokuvat näyttäsivät nousseen arvioinnin määrällisesti merkittävimmäksi kohteeksi 1980-luvulla, ja elokuva-arvioiden osuus kartoituksen arvosteluaineistosta nousi lähes kolmannekseen. Dokumenttien ja asiaohjelmien osuus on vaihdellut, mutta vuoden 2007 näyteviikolla peräti 43 prosenttia tv-arvioista koski niitä, kun taas ajankohtaisohjelmien arvioita ei aineistosta löytynyt enää lainkaan. Tv-draamaa enemmän näkyvyyttä sivuilla saavat nykyään draamasarjat – siis ne Pietilöiden kaipaamat sarjafilmit – kuten myös kulttuuriohjelmat ja konserttitaltiointit.

Ohjelmatyyppi	1967	1977	1987	1997	2007	Yht.	%
Ajankohtaisohjelma	–	–	–	–	–	–	0
Asiaohjelma, dokumentti	4	14	3	5	13	39	30
Kulttuuriohjelma	–	–	8	6	5	19	15
Televioteatteri	3	1	2	3	1	10	8
Pitkä elokuva	1	–	11	18	11	41	32
Draamasarja	–	1	1	4	3	9	7
Viihdeohjelma	2	2	1	3	–	8	6
Lastenohjelma	–	1	3	–	–	4	3
<i>Yhteensä</i>	<i>10</i>	<i>19</i>	<i>29</i>	<i>39</i>	<i>33</i>	<i>130</i>	<i>100</i>

Selitys: Laskelmassa ovat mukana myös kolumneissa arvioidut ohjelmat.

Taulukko 3. Televisioarvostelujen ohjelmatyyppijakauma 1967–2007.

Arvostelujen lajityyppivalikoima poikkeaa merkittäväällä tavalla television ohjelmatarjonnan kirjosta (ks. esim. Aslama ym. 2007). Draama- ja viihdesarjoja, jotka nykyään muodostavat yhdessä kolmanneksen television tarjonnasta, arvioidaan tyypillisesti vain silloin, kun ne käynnistyvät. Elokuvien osuus television ohjelmistosta vuosina 1960–2004 on ollut vain kymmenisen prosenttia, mutta ne sattuvat olemaan arvostelijoiden suosimia itsenäisiä pisteohjelmia. Arvostelujen genrekirjoa voi vääristää myös se, että noin kolmannes television pääkanavien tarjonnasta on uusintoja (Aslama & Lehtinen 2009, 30), kun taas arvostelut kohdistuvat yleensä ensilähetyksiin.

Myös televisioarvioiden maailmankuva on laventunut. Vielä vuo-

den 1977 näyteviikolla leijonanosa *Helsingin Sanomien* arvosteluista koski kotimaisia ohjelmia, mutta 1990-luvulle tultaessa voimasuhteet kääntyivät päälle. Vaikka neljän pääkanavan ohjelmista yhä hieman yli puolet on kotimaista tuotantoa (Aslama & Lehtinen 2009, 27–29), helmikuussa 2007 enää 31 prosenttia arvioiduista televisio-ohjelmista oli alkuperältään kotimaisia. Muutos heijastaa laajempaa rakenteellista kehitystä, jossa tarjonnan moninkertaistuessa kotimaiset tuotantoresurssit ovat kohdistuneet enenevästi sarjamoitoisiin ohjelmiin, kun taas yhä suurempi osa arvostelijoiden noteeraamista teostyyppisistä näytelmä- ja dokumenttielokuvista on ulkomaisia.

Aineiston perusteella mitaltaan laajan televisiokritiikin kultakausi näyttäisi osuneen 1980-luvuille, jolloin puffikirjoituksista genrenä oli juuri luovuttu. Kriitikon tehtäväksi oli hahmottunut lukijan opastaminen valintojen tekemisessä nostamalla esiin tärkeitä ohjelmia ja varoitamalla huonoista. Kiinnostavaa kyllä, asiaohjelmien ja dokumenttien arvostelu oli kaikkein vähäisintä juuri vuoden 1987 näyteviikolla. Siihen saattoi vaikuttaa joulukuussa 1985 aloittanut Kolmostelevisio, joka lisäsi dramaattisesti elokuvien ja sarjafilmiä tarjontaa katsojille (Aslama ym. 2007; ks. myös Hellman 1999).

Myös vuoden 1997 aineisto näyttää arviopalstojen yhden kiinnostavan kehityskulun: silloin kritiikin perinteinen muoto kyseenalaistettiin. Kun tyyppillinen televisioarvostelu käsitteli yleensä yhtä ohjelmaa sisältäen niin sen taustoituksen, sisältökuvauksen, mahdollisen tulokinnan kuin arvionkin, nyt kokeiltiin uusia mahdollisuuksia. Kun Veli-Pekka Lehtonen tarkasteli TV2:n suosittua *Poliisi-tv:n* haastajaksi tarkoitettua MTV3:n *Rikosraporttia*, hän pääasiassa haastatteli tekijöitä – unohtamatta kuitenkin arvioida sarjan tasoa tai sen merkitystä kanavakilpailussa sekä toivoa, ettei uutuuksiohjelma ”vedätä televisiota ruumiiden laskentakisaan” (Lehtonen, Veli-Pekka 11.2.1997). Laajempi lähestymistapa oli Lehtosella käytössä myös hänen arvioidessaan TV2:n BBC:ltä ostamaa *Iskuryhmä*-nimistä poliisisarjaa. Arvio kasvoi kokonaista lajityyppiä koskevaksi televisiopoliittiseksi kommenttipuheenvuoroksi. (Lehtonen, Veli-Pekka 12.2.1997.)

Arvioiden yleistävät näkökulmat olivat osittain seurausta siitä, että tv-sivusto oli siirtynyt ajankohtaistoimituksesta kulttuuritoimituksen alaiseksi. Sivun pääjuttuihin alettiin etsiä tietoisesti keinoja muista journalistisista juttutyypeistä. Osittain kyse oli paluusta jo 1960-luvulla viljeltyihin lähestymistapoihin, osin taas pyrkimyksestä tehdä palstasta ”journalistisempi”. Lehden osastojaon muutoksen seurauksena televisiota käsiteltiin enenevästi paitsi *Nyt*-liitteessä myös lehden kulttuurisivuilla. (Jaakkola 2005; Hellman & Jaakkola 2009.)

Tv-sivujen painotukset ovat kuitenkin jatkuvassa muutoksessa. Vaikka helmikuun 2007 näytteissä pitäydettiin jälleen kapeasti yksittäisten ohjelmien arvioinnissa, vuonna 2009 tehdyt muutokset osoittavat, ettei suuntaus ollut pysyvä.

”Liaksi kateederilta?”

Ilta- ja uutissivujen televisiolle jakamasta huomiosta leijonanosa kohdistuu Herkmanin (2005) mukaan kaupallisten televisiokanavien ohjelmiin ja tähtiin, mutta niin *Ilta-Sanomien* kuin

Iltalehdenkin tv-sivujen arvioista hieman yli puolet kohdistui Yleisradion ohjelmistoon. *Helsingin Sanomien* tv-kriitikoiden mieltymys julkisen palvelun kanaviin osoittautui vielä selvemmäksi: tutkimusajanjaksolla keskimäärin 74 prosenttia televisioarvosteluista koski YLE:n ohjelmistoa. Suurin Yleisradion ohjelmien edustus oli vuoden 1977 arvosteluaaineistossa, 86 prosenttia, ja pienin 1997, 62 prosenttia. Yhtiön saamaa huomiota arvostelupalstoilla selittää yhtiön ohjelmaraakenne. Kuten Herkman (2005, 146) huomauttaa, “[Yleisradio] esittää paljon erillisohjelmia, kuten dokumentteja, tuoreita lyhytsarjoja ja tv-elokuvia, asiaohjelmien uusia jaksoja sekä reportaaseja”, kun taas kaupallisilla kanavilla näytetään ”enemmän viikosta toiseen jatkuvia sarjaohjelmia”.

Arvostelujen keskittyminen yhtäältä vain tiettyihin ohjelmatyyppipeihin ja toisaalta Yleisradion tarjontaan kertoo kriitikoiden erityisestä asemoitumisesta suhteessa televisiokulttuuriin. Arvosteluissa näyttävät kuvastuvan juuri ne televisiota koskevan kirjoittelun ristiriitaiset piirteet, joita Ruoho (2001b ja 2004) on kutsunut televisioarvostelun kaksoisstandardiksi ja joiden perusteella kaupallista televisiota on arvioitu lähtökohtaisesti ”huonompana” kuin Yleisradion ohjelmia. Arvostelijat ovat sidoksissa julkisen palvelun television ihanteisiin ja sen edustamaan kulttuuriseen muotoon, jonka paradigmaattiseksi ilmaisutavaksi Ruoho nimeää journalismin, yleisötyypiksi kansalaisen ja ohjelmapolitiikaksi informoinnin – vastakohtana kaupallisen television kuluttajahakuiselle ja viihdyttämiseen keskittyvälle ohjelmistolle.

Kaksoisstandardi näkyi Herkmanin (2005) tutkimuksessakin, jossa havaittiin iltpäivälehtien arvioitsijoiden kirjoittavan myönteisemmin Yleisradion kuin kaupallisten kanavien ohjelmista. Vertaillaessaan *Helsingin Sanomien*, *Aamulehden*, *Antennin* ja *Katson* 1960–70-lukujen tv-kirjoittelua Elfving (2008, 152) puolestaan totesi, että vaikka kaupallista ohjelmayhtiötä ylipäänsä arvosteltiin arvioissa usein näkyvästi, ”*Helsingin Sanomissa* Mainos-TV:n arvostelu oli kaikkein suorinta ja näkyvintä”.

Tämän tutkimuksen aineisto tukee aiempia havaintoja. Kun Mainos-TV:n *Aitiopaikalla* helmikuussa 1977 nähtiin sovitus Maksim Gorkin näytelmästä *Viimeiset*, Jukka Kajava ei lämmennyt toteutukselle. ”Eiköhän MTV:n ensemble olekaan sillä tasolla, että siltä Gorki sujuisi?” hän kyseli kritiikissään. (Kajava, Jukka 15.2.1977.) Tai kun MTV käynnisti uutta viihdesarjoja, kriitikko ei säästellyt sanojaan: ”MTV:ssä laulettiin lauluja *Suomi soikoon!* -nimisessä äänestyskilpailussa. Kuin ei näitä hittimittareita olisi tarpeeksi jo entuudestaan.” (Kajava, Jukka 10.2.1987.) Toisaalta Kajava osasi olla ankara myös Yleisradion Televisioteatterille, kuten edellä Dostojevskin tapauksessa havaittiin, tai moittia TV1:n *Kaikki mukaan* -viihdeohjelman juontajaa Olli Alhoa liiallisesta mestaroinnista: ”Katsoja tunsivat itsensä Alhon edessä pieneksi ja tolloksi kuin alakoulussa. [...] Tulivatko asiat liiaksi kateederilta?” (Kajava, Jukka 14.2.1977.) *Helsingin Sanomien* radio- ja televisiosivuilla on siis lyöty niin Yleisradiota kuin kaupallisiakin kanavia, mutta suhtautuminen julkisen palvelun ohjelmistoon näyttäisi kaiken kaikkiaan olleen jonkin verran myönteisempää (Taulukko 4), joskin havaintojen pieni määrä estää tekemästä varmoja päätelmiä.

Kanava	Myönteinen.	Kielteinen	Ambivalentti	Neutraali	Yhteensä	%
YLE/radio	26	3	14	18	61	25
YLE/televisio	44	2	36	44	126	52
MTV/TV3	11	7	5	9	32	13
Nelonen	1	2	1	3	7	3
Muut	6	–	4	5	15	6
<i>N</i>	88	14	60	80	242	100
%	36	6	25	33	100	

Selitys: Laskelmaan on sisällytetty kaikki radio- ja tv-sivujen ohjelmia koskevat kirjoitukset, siis arvostelujen lisäksi myös kolumnit, ennakkoesittelyt ja puffikuvat. Ambivalentit jutut viittaavat kirjoituksiin, joissa on sekä myönteisiä että kielteisiä arvioita.

Taulukko 4. Yhtiökohtaiset arvostelmat radio- ja tv-sivujen jutuissa 1967–2007.

Yleisradion tv-ohjelmia käsittelevistä arvosteluista tai muista kirjoituksista sävyltään myönteisiä oli 35 prosenttia, vain hiukan enemmän kuin MTV:n ohjelmia koskevista teksteistä. Nelosta käsittelevistä kirjoituksista vain 14 prosenttia oli yksiselitteisen myönteisiä. Selvemmin ero suhtautumisessa Yleisradion ja kaupallisten tv-kanavien ohjelmistoon näkyy kielteisten arvostelujen kohdalla. Kun niitä oli vain kaksi prosenttia YLEä koskevista kirjoituksista, niin MTV:tä koskevista jutuista negatiivisia oli joka viides ja Nelosta koskevista lähes joka kolmas. Arvostelijat eivät siis välttämättä suhtaudu Yleisradion tarjontaan yhtään myönteisemmin kuin kaupallistenkaan kanavien, mutta kielteisiä arvostelmia jälkimmäisistä esitetään selvästi hanakammin.

Televisiokritiikin kehityssuunnan kannalta tähdellistä on katsoa myös neutraaleja kirjoituksia. Kantaa ottamattomien tekstien osuus oli *Helsingin Sanomien* tv-sivuilla luonnollisesti suuri vuoden 1967 näytteessä, 46 prosenttia, koska silloin valtaosa ohjelmia käsittelevistä kirjoituksista oli jo juttutyypiltään puffeja. Vähiten kantaa ottamattomia tekstejä löytyi vuoden 1987 näytteestä (8 %). Sen jälkeen neutraaleiksi laskettavien kirjoitusten määrä on uudelleen lisääntynyt niin, että helmikuun 2007 näytteessä ne muodostivat jälleen suurimman ryhmän, 42 prosenttia kirjoituksista. Puffikirjoittaminen genrenä on siis kadonnut tv-sivulta, mutta puffaaminen asenteena ja tyylinä on lisääntynyt. Mistä se mahtaa kertoa?

Yksi selitys on kritiikkialojen muuttuminen yhä enemmän ”yleisjournalismiksi”, jossa ei juuri oteta kantaa mutta jossa tehtyjä valintoja perustellaan implisiittisesti laadulla kulttuurijournalismille tyypilliseen tapaan (ks. Jaakkola 2005, 76–86). Samalla on saattanut käydä niin, että tv-sivu mielletään aiempaa enemmän populaariksi ”palvelujournalismiksi”, jonka tehtävä on kritiikin ja ”laadunvalvonnan” sijasta auttaa lukijaa tekemään löytöjä illan tv-ohjelmistosta (emt., 94–97). Etenkin dokumenttielokuvien arvioille tyypilliseksi näyttää muodostuneen, että kriitikko taustoittaa ja selostaa ohjelman sisältöä hyvinkin huolellisesti mutta jättää varsinaisesti arvioimatta sen toteutustavan tai kokonaisuuden. Usein jo siitä, että juttu ylipäänsä on päätetty laatia, voidaan kuitenkin päätellä, että arvostelija suosittelee sitä katsottavaksi.

Näyttääkin siltä, että nimenomaan myönteinen arvio jätetään suoraan sanomatta. Sen sijaan asiaohjelmistakin esitetään arvostelmia

silloin, kun on jotain kielteistä sanottavaa – esimerkiksi italialaisohjaaja Franco Zeffirellistä tehtyä henkilökuvaa moititaan ”mutkia oikovaksi” (Peltonen, Timo 15.2.2007), ja Spede Pasasen uraa käsitellyttä dokumenttielokuvaa luonnehditaan myötäsukaiseksi ja epäanalyttiseksi (Aho, Arja 13.2.2007). Kritiikin perinteinen arvostelmia esittävä tyyli sen sijaan on yhä voimissaan elokuvien, draamasarjojen tai viihdeohjelmien arvioinnissa, joskin tekstien lyhentyminen on supistanut arvottavat lausekkeet minimiin: ”Tasokas ja rohkeasti aihettaan lähestyvä tv-elokuva herätti Britanniassa paljon keskustelua.” (Möttölä, Marjatta 13.2.2007.)

Kun arviot ovat lyhentyneet, ”arvostelulle” ei tiiviissä tekstissä näytä jäävän enää tilaa. Yhä useammin arvosteluun sisältyvä arvostelma on pelkkä ohimenevä heitto, pari adjektiivia, joilla kriitikko haluaa muistuttaa olemassaolostaan. Vuoden 2007 näytteessä vain yhdeksässä tv-arviossa haluttiin ottaa selvästi myönteistä ja viidessä selvästi kielteistä kantaa.

On sanottu jälkimodernille ajalle olevan tyypillistä, ettei arvostelija enää ole ”virheiden etsijä”, vaan esilukija, tulkki, joka auttaa lukijaansa ymmärtämään teoksen ansioita ja heikkouksia tai siinä käsiteltyjen asioiden merkitystä (ks. esim. Hurri 1993). Vajaassa puolessa näyteviikkojen kritiikeistä ohjelman tekijälle jaettiin jonkinasteisia neuvoja, ja ohjelmaa avaavia tulkintoja tehtiin puolestaan noin 40 prosentissa arvioista. Näytteen perusteella tulkintoja tarjoavien kirjoitusten osuus ei näyttäisi kuitenkaan lisääntyneen eikä vastaavasti tekijöille jaettavien neuvojen osuus vähentyneen, eli vahvistusta kriitikoiden muuttumiselle ”tuomareista” ”tulkitsijoiksi” ei aineiston perusteella saada. Näyttää kuitenkin ilmeiseltä, että ennen kritiikit kirjoitettiin enemmän tekijöille kuin lukijoille. Nyt puhuttelun kohde on lukija.

Jo Veikko ja Kauko Pietilä (1969) huomauttivat, kuinka harvoin tv-arvostelut puuttuvat ohjelmapoliittisiin kysymyksiin. *Helsingin Sanomien* sivuilta ohjelmapoliittisia kommentteja löytyi eniten vuosien 1967 ja 1977 näytteistä, jolloin niitä oli melkein joka toisessa arviossa ja kolumnissa. Kun esimerkiksi 1960-luvun loppupuolella käytiin julkisuudessa ankaraa mielipiteidenvaihtoa ohjelmissa orastavasta radikalismista, Kajava saattoi puolustaa yhteiskunnallista otetta yksittäisen arvion yhteydessä, esimerkiksi punnitessaan Aleksej Arbuzovin *Marik parkani* -näytelmän televisiototeutusta:

Television ohjelmapoliitikkaa puidaan tällä hetkellä julkisuudessa kovin tarpeettomin sanakääntein. Niin sanottujen radikaalien ohjelmien suhde normaaliin käyttöohjelmistoon on häviävän pieni, ja pääosin kuvaruutu yhä edelleen jakelee ruoanlaitto-ohjeita ja Tammelan perheen moraalisesti korkeatasoisia lauantaihuolia. Havaittava suuntaus kantaaottaviin ohjelmiin on luonnollinen, eikä sitä tietenkään pitäisi tyrehtyttää. Telesiotatterin arvostelija toteaa haikeana, ettei radikalismi ole yltänyt meillä valmistettuihin teatteriohjelmiin vielä lainkaan. (Kajava, Jukka 13.2.1967.)

Sittemmin kriitikoiden halu pohtia ohjelmapoliitikkaa on laimentunut. 1987 ja 1997 sitä koskevia kommentteja löytyi vielä noin joka viidennestä jutusta, mutta vuoden 2007 näytteestä paljastui enää kaksi kannanottoa. Saattaa olla, että ohjelmatarjontaa laajemmin tarkaste-

leva kirjoittelu on siirtynyt kulttuurisivuille, mutta televisiosivuilla ohjelmapolitiikan arviointi on siirtynyt arvostelijoilta kolumnistien yksinoikeudeksi, kuten myös Herkman (2005) väittää. Ohjelma-arvioissa yleisradiopolitiikalle ei näytä riittävän tilaa, kun taas *Kanavalla*-palstalla kriitikot voivat kärjistä, esimerkiksi Outi Nyytäjän tapaan:

Haluan [...] tässä tehdä ilmoituksen ala-arvoisesta tuotteesta. Se on TV2:n muutama sunnuntai sitten alkanut sarja *Ota ja omista*. Sitä mainostetaan sitcomina eli tilannekomediana. Siinä ei ole tilanteita eikä komiikkaa. [...] [TV2:n uuden draamapöytäkirjan] Juha Rosman [...] on ilmeisesti käytävä toimeen kuin Jeesus: puhdistettava Tohlopin televisiotemppeli kamasaksoista, rahanvaihtajista ja ennen muuta typeryydestä." (Nyytäjä, Outi 15.2.1997.)

Olisi kiinnostavaa testata laajemman aineiston perusteella, onko perinteisen kritiikin tehtävä todella jäämässä kolumnisteille, ja ovatko tv-sivujen pääjutut taas käymässä luonteeltaan taustoittaviksi ja poiminta-arviot yhä enemmän puffimaisiksi. Tässä analysoitu pieni aineisto ainakin antaa siitä vahvan viitteen.

"Parhaita paloja entiseen malliin"

Tv-kritiikki on enenevästi pakenevan todellisuuden kuvajainen. Kun vuonna 1967 television kaksi kanavaa tarjosivat ohjelmaa keskimäärin 11 tuntia illassa, neljä vuosikymmentä myöhemmin kymmeneltä vapaasti saatavalta kanavalta tuli yhteensä lähes 140 tuntia ohjelmaa joka päivä (ks. esim. Aslama ym. 2007). Ohjelmatarjonnan moninkertaistumisesta huolimatta *Helsingin Sanomien* radio- ja tv-sivuilla on julkaistu koko ajan keskimäärin 50 arvostelua tai muuta kirjoitusta viikossa, keskimäärin seitsemän joka päivä. Se tarkoittaa, että yhä useammat ohjelmat jäävät arvioimatta. Kritiikki on entistä valikoivampaa.

Artikkeli on osoittanut, että kritiikki sinänsä on säilyttänyt asemansa *Helsingin Sanomien* tv-sivuilla, mutta sitä näyttää kohdanneen samantapainen muutos kuin Herkman (2005) on havainnut iltapäivälehtien ja Ruoho (2001b) yleisemmin sanomalehtien kohdalla: arvostelut ovat lyhentyneet ja käyneet puffimaisemmiksi. Perinteinen kritiikki on joutunut tinkimään asemistaan, ja kritiikon mantteli on laskettu pikemminkin kolumnistien harteille. Näyttäisi myös siltä, että estetisoiva kritiikki on saanut antaa periksi journalistisemmalle lähestymistavalle.

Kirjoitusten lyhentymisen yksi selitys piilee typografiassa ja taitossa. *Helsingin Sanomien* kirjasinkoko on neljässä vuosikymmenessä kasvanut. Samalla taitto on muuttunut ilmavammaksi, mikä heijastelee lehdistön yleistä kehityskulkua, jossa lehdestä on yritetty tehdä luettavampi (ks. esim. Mervola 1995 ja Pulkkinen 2008). Kirjoitusten keskimääräisen lyhentymisen havaittiin johtuvan myös niin sanotusta pääjuttuajattelusta. Se ilmentää pyrkimystä aineiston tarkempaan hierarkisointiin, jolla lukijalle halutaan osoittaa selvästi, mitä ohjelmaa toimitus pitää päivän tärkeimpänä. Ilmiön kääntöpuoli on puffimaisuus, joka sekin liittyy valikoinnin ja hierarkisoinnin kulttuuriin. Näin tv-sivujen filosofiaa kuvasi kulttuuritoimituksen esimies Saska

Snellman, kun sivustoa uudistettiin Suomen siirtyessä digitelevisioon syyskuussa 2007:

¹¹ Toimittaja Marjatta Möttö-
län haastattelu 5.5.2008.

Arviosivulla lehden kriitikot haarukoivat televisio- ja radio-ohjelman parhaita paloja entiseen malliin. Tarjonnan paisuessa valintojen merkitys kasvaa: tarkoitus on tuoda esiin varsinkin rohkeaa ja kunnianhimoista kotimaista tuotantoa. [...] Tärkein ei kuitenkaan muutu: aina tarvitaan hyviä ohjelmia. Niitä yritämme avuksenne etsiä. (Snellman 2007.)

Painotusten ja itse sivujen ilmeen muutoksista huolimatta *Helsingin Sanomien* tv-sivuston kehityksessä näkyy myös pitkänä linjana jatkunut televisioarvostelun kaksoisstandardi, jonka mukaisesti kriitikot näyttävät yhä pitävän julkista palvelua television paradigmaattisena ihanteena. Toinen pitkä linja hahmottuu kriitikoiden pitkistä työurista. Tv-sivut ovat kautta vuosikymmenten heijastaneet vetäjiensä, toimittajiensa ja avustajiensa valintoja ja intressejä. Esimerkiksi toimittaja Marjatta Möttölä aloitti tv-sivulla vuonna 1969 ja on välivuodet pois lukien vastannut sivun ohjelmavalinnoista yli neljännesvuosisadan ajan. Pohjimmiltaan työ ei ole muuttunut sitten 1960-luvun – karsinta on tarjonnan lisääntyessä muuttunut vain entistä ankarammaksi:

Meille annettiin silloin aikoinaan suhteellisen vapaat kädet ja toivottiin, että palstaa kehitetään. Minä halusin viedä sitä yhteiskunnalliseen suuntaan, toisin sanoen halusin, että kirjoitetaan aika paljon yhteiskunnallisista ohjelmista. [...] Ohjelmisto käytiin läpi viikko kerrallaan, lähetyslistalta poimittiin varteenotettavimmat ohjelmat ja päätettiin, mistä kirjoitetaan. Miksi käyttää palstatilaa huonoihin ohjelmiin!¹¹

Pitkääikaisten kirjoittajien, kuten Jukka Kajavan tai Mikael Fräntin, henkilökohtainen panos ja käsiälä ovat lyöneet oman leimansa sivuille. Viidelle vuosikymmenelle ulottuneella mittavalla kriitikonurallaan Kajava kirjoitti aktiivisesti paitsi tv-teatterista, televisiodraamasta ja kuunnelmista myös lastenohjelmista ja viihteestä. Hän olisi jo itsessään tutkimuksen arvoinen kohde, koska Kajavan ”radikaali elitismi”, kuten Elfving (2008, 298–302) on hänen valistavaa mutta samalla piikikästä arviotyylään luonnehtinut, antoi sananmukaisesti kasvot televisiokriitikille. Kajava oli julkkiskriitikko, jonka käyttämä määrittelyvalta perustui paitsi näkemykseen ja persoonalliseen tyyliin myös lehden kokoon ja levikkiin, aivan kuten Pertti Klemola (1981, 216) on huomauttanut.

Yksi selitys kriitikoiden puffimaistumiseen voi piillä myös siinä, että Kajavan kaltaisia ”tähtikriitikoita” ei tv-sivulla enää esiinny. Kun kriitikkivastuuta on etenkin 1990-luvulta alkaen jaettu entistä laajemmalle kirjoittajakunnalle, yksittäisten kriitikkojen käsiälä käy huomaamattommaksi. Kajavan jälkeen *Helsingin Sanomien* tv-sivuilla ei ole enää ollut ”pääkriitikkoa”, joka loisi sivustolle linjaa. Kenties uuden sukupolven arvostelijakunta ei edes halua ottaa ankaran laadunvalvojan, ”auteur-kriitikon” roolia, vaan kokee toimivansa kritiikin ja palvelujournalismin hybridissä välimaastossa.

Viime vuosina yhä tiuhemmin toteutetut tv-sivun ulkoasun muutokset kertovat paitsi televisiomaiseman muutoksesta myös median

¹² Lukijatutkimuksen mukaan lehden tv-sivuja luki tammikuussa 2008 säännöllisesti 76 prosenttia lukijoista (ks. *Helsingin Sanomat Lukemistutkimus* 2008, 40).

kiristyvistä kilpailutilanteesta. *Helsingin Sanomienkin* kaltainen valta-lehti joutuu koko ajan etsimään uusia reseptejä säilyttääkseen lukijakuntansa, sillä tv-sivusto kuuluu lehden seuratuimpiin palstoihin.¹²

Lopuksi on muistutettava siitä, että tulokset koskevat vain yhden lehden, *Helsingin Sanomien*, tv-sivujen kehitystä. Maan päälehden kritiikkipalstat eivät kerro koko totuutta suomalaisten sanomalehtien televisiosuhteesta, sillä lehden perinteiden vuoksi tai yksinkertaisesti kirjoittajakuntansa kulttuurisista mieltymyksistä johtuen ne saattavat jopa ratkaisevasti poiketa kilpailijoista. Muutoksen tarkempi hahmottaminen vaatisi useampia lehtiä ja syvemmälle sivujen sisältöön paneutuvan tarkastelun.

Lehtiaineisto

Aho, Arja (13.2.2007) Koomikon kuva – Spede Pasanen 1930–2001. *Helsingin Sanomat*, D 7.

Fränti, Mikael (15.2.1987) Päivän elokuvat. *Helsingin Sanomat*, D 13.

HS (13.2.1967) Televisiokuva paranee Pihtiputaan alueella. *Helsingin Sanomat*, 27.

Kajava, Jukka (13.2.1967) Lapsista aikuisiksi, *Helsingin Sanomat*, 27.

Kajava, Jukka (14.2.1977) Ollin oppivuodet. *Helsingin Sanomat*, 33.

Kajava, Jukka (15.2.1977) Rappion kuvaus. *Helsingin Sanomat*, 37.

Kajava, Jukka (29.12.1977) Vekkulia väkeä. *Helsingin Sanomat*, 29.

Kajava, Jukka (10.2.1987) Hui hai Soitinmenoillekin. *Helsingin Sanomat*, 43.

Lehtonen, Veli-Pekka (11.2.1997) Kansa varastaa, kamerat kertovat. *Helsingin Sanomat*, D 7.

Lehtonen, Veli-Pekka (12.2.1997) Potkitaan ovet sisään ja pidätetään. *Helsingin Sanomat*, D 11.

Möttölä, Marjatta (29.4.1983) Katkeraa kalkkia katsojalle. *Helsingin Sanomat*, 51.

Möttölä, Marjatta (13.2.2007) Prinsessa putosi jalustalta. *Helsingin Sanomat*, D 7.

Nyytäjä, Outi (15.2.1997) Mikä se on se sitcom? *Helsingin Sanomat*, D 13.

Peltonen, Timo (15.2.2007) Franco Zeffirelli. *Helsingin Sanomat*, D 9.

Kirjallisuus

Aslama, Minna, Hellman, Heikki, Lehtinen, Pauliina ja Sauri, Tuomo (2007) Niukuuden aikakaudesta kanavapaljouteen: Television ohjelmisto ja monipuolisuus 1960–2004. Teoksessa Juhani Wiio (toim.) *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Helsinki: SKS.

Aslama, Minna ja Lehtinen, Pauliina (2009) *Suomalainen tv-tarjonta 2007*. Julkaisuja n:o 2. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö.

Elfving, Sari (2003) Peyton Placen lähikuvien vaara ja viettelys: Suomalainen lehdistö television katsojuutta määrittämässä. *Lähikuva* vol. 16:3, 19–36.

Elfving, Sari (2004) Television valvonnasta juorulehdistöön: Katson menneisyys ja muodonmuutos. *Journalismikritiikin vuosikirja 2004*. *Tiedotustutkimus* vol. 27:1, 127–136.

Elfving, Sari (2008) *Taikkalaatikko ja tunteiden tulkit: Televisio-ohjelmia ja -esiintyjiä koskeva kirjoittelu suomalaisissa lehdissä 1960- ja 1970-luvuilla*. Tampere: Tampere University Press.

Hellman, Heikki (1999) *From Companions to Competitors: The Changing Broadcasting Markets and Television Programming in Finland*. Acta Universitatis Tamperensis 652. Tampere: University of Tampere.

Hellman, Heikki ja Jaakkola, Maarit (2009) Kulttuuritoimitus uutisopissa: Kulttuuri-journalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978–2008. *Media & viestintä* vol. 32:4–5, 24–42.

Helsingin Sanomat Lukemistutkimus (2008) Helsinki: TNS Gallup.

Herkman, Juha (2005) *Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto: Median markkinointuminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.

Hurri, Merja (1983) *Kulttuuriosasto: Neljän puoluelehden ja yhden sitoutumattoman päivälehden kulttuuriosastojen sisältö ja kehitys*. Tiedotusopin lisensiaattityö, Helsingin yliopisto (painamaton).

Hurri, Merja (1993) *Kulttuuriosasto: Symboliset taistelut, sukupolvikonflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945–80*. Acta Universitatis Tamperensis ser. A vol. 389. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jaakkola, Maarit (2005) *Vainuaako opaskoira uutisen? Helsingin Sanomien kulttuuriosaston uutiskulttuurin etnografista tarkastelua organisaatioteoreettisesta näkökulmasta*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto (painamaton).

Keränen, Esko (1984) *Muuttuva työnkuva: Toimitustyön differentioitumisekehitys Suomen sanomalehdistössä*. SSLH:n julkaisuja n:o 24. Helsinki: Suomen sanomalehdistön historia -projekti.

Klemola, Pertti (1981) *Helsingin Sanomat – sananvapauden monopoli*. Helsinki: Otava.

Lewing, Harry (1970) *Televisioarvostelu Suomen päivälehdissä*. Lehdistö- ja tiedotusopin sivulaudaturttutkimelma, Tampereen yliopisto (painamaton).

Mervola, Pekka (1995) *Kirja, kirjavampi, sanomalehti: Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. Bibliotheca Historica 1. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Möttölä, Marjatta (1992) Tv:n katsojatilastot ovat ensi kertaa vertailukelpoiset. *Helsingin Sanomat* 8.12.1992, D 10.

Möttölä, Marjatta (2009) Jukka Kajavan tv-kolumneista tuli brändi. *Helsingin Sanomat* 7.10.2009, D 7.

Nortamo, Simopekka (1981) Kuukausien kiista on taas takalukossa: Saako tv-ohjelmia arvostella jo esityspäivän lehdessä? *Helsingin Sanomat* 29.3.1981, 28.

Orlik, Peter B. (2009) *Electronic Media Criticism: Applied Perspectives*. Third Edition. New York ja Lontoo: Routledge.

Pietilä, Jyrki (2009) *Kirjoitus, juttu, tekstielementti: Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyypin kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Jyväskylä Studies in Humanities 111. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pietilä, Veikko ja Pietilä, Kauko (1969) *Televisioarvostelun anatomia*. *Suomalainen Suomi* vol. 37:2, 78–81.

Pulkkinen, Hannu (2008) *Uutisten arkkitehtuuri: Sanomalehden ulkoasun rakenteiden järjestys ja jousto*. Jyväskylä Studies in Humanities 88. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ruoho, Iris (2001a) *Kiurunkulmalta maailmalle: "realismi" suomalaisessa televisio-kritiikissä*. Teoksessa Anu Koivunen, Susanna Paasonen ja Mari Pajala (toim.), *Populaarin lumo – mediat ja arki*. Taiteiden tutkimuksen laitos, Mediatutkimus, Sarja A:46. Turku: Turun yliopisto.

- Ruoho, Iris (2001b) *Utility Drama: Making and Talking about the Serial Drama in Finland*. Tampere: Tampere University Press.
- Ruoho, Iris (2004) Televisioarvostelun kaksoisstandardi. *Kulttuurintutkimus* vol. 21:1, 17–32.
- Salokangas, Raimo (1996) *Aikansa oloinen: Yleisradion historia, 2. osa, 1949–1996*. Helsinki: Yleisradio.
- Snellman, Saska (2007) Kanavat samalla viivalla. *Helsingin Sanomat* 1.9.2007, D 9.